30 31
1 2

BIDRAG

TILL

SÖDERMANLANDS ÄLDRE KULTURHISTORIA,

PÅ UPPDRAG AF

SÖDERMANLANDS FORNMINNESFÖRENING

UTGIFNA

AF

H. AMINSON
FÖRENINGENS ORDFÖRANDE.

III.

Gösta Grönberg

Folkvisor.

Ur en större samling, upptecknad för Södermanlands fornminnesförenings räkning af metallarbetaren G. Ericsson, förnämligast i Åkers och Öster-Rekarne härad samt till någon del i Dunkers, Turinge och Öster-Haninge socknar, intagas här några folkvisor af gammalt ursprung, och skola flere meddelas i följande häften.

Dessa folkvisor lefva i allmogens minne och sjungas nästan alla, ehuru det ännu icke lyckats utgifvaren att åtkomma melodierna.

(Fortsättning).

Tillägg till folkvisan № 1, sidan 21 i första häftet med öfverskrift Bergatrollets frieri.

Skogsjungfruns frieri.

1.

Helt bittida en morgon, innan solen upprann,
Innan foglarne började sjunga,
Skogsjungfrun friade till fager ungersven,
Hon sjöng med så rörande tunga:
Herr Mannelig, Herr Mannelig!
Trolofva du mig,
Det beder jag dig!
Du detta aldrig skall ångra.

2.

För dig vill jag gifva det rödande slott,
Som bygdes vid Vallare hammar
Med portar af silfver i rödanste guld,
Med torn och med salar och kamrar.
Herr Mannelig, m. m.

3.

För dig vill jag gifva tolf gångare grå,
Som gå uti rosendelunden;
Dem aldrig en riddare ridit uppå,
Och aldrig har någon varit bunden.
Herr Mannelig, m. m.

4.

Och dig vill jag gifva det stallet så skönt,
Som står uti hagen den gröna;
Det hafver visst aldrig varit försökt,
Men nog blir det lön för din möda.
Herr Mannelig, m. m.

5.

För dig vill jag gifva de qvarnarna tolf,
Som gå allt för »Tullan och Tärnan»,
De stenar de äro af rödanste guld
Och hjulena silfverbeslagna.
Herr Mannelig, m. m.

6.

För dig vill jag gifva ett förgyllande svärd
Med handtag af guld och demanter;
Du må strida mot hvilken magt du vill,
Stridsplatsen den skall du dock vinna.
Herr Mannelig, m. m.

7.

Och dig vill jag gifva en skjorta så ny,
Den bästa dig lyster att slita;
Inte är hon stickad, och inte är hon sydd,
Men virkad af silket det hvita.
Herr Mannelig, m. m.

8.

Och dig vill jag gifva en kappa så röd
Af damme (damast) och skinande lakan;
Min fader han bar den mot riddaren Blå,
Hon skyddar mot fasta och vaka.
Herr Mannelig, m. m.

9.

Och dig vill jag gifva den mantelen blå,
Som broder min båld hafver burit;
Rosor af guld äro sydda derpå;
Ej spjut eller svärd har den skurit.
Herr Mannelig, m. m.

10.

Och se'n får du taga så mycket du vill
Af guld och demanter så klara,
Af alla de skatter, som mig höra till,
Olycklig jag eljes skall vara.
Herr Mannelig, m. m.

11.

Jag sådana gåfvor väl toge emot,
Om du vore kristelig qvinna;
Men jag hafver en gång gifvit mitt ord
Att icke trolofva en hedinna.
Herr Mannelig, m. m.

12.

Skogsjungfrun hon genast på dörren sig sprang,
Hon vrider sina händer så svåra:
Hade jag fått den fager ungersven,
Då hade jag mistat min plåga.
Herr Mannelig, Herr Mannelig!
Du ej trolofvat mig,
Det visst skall ångra dig,
O, då må jag dö i min plåga!

Denna något utförligare variant till den ofvan nämnda folkvisan från Lunda är upptecknad i Näshulta socken. Omqvädet, som i orginalets fjerde, femte, tionde och elfte verser onödigtvis blifvit ändradt, har af utgifvaren återstälts i sin ursprungliga form, och endast sista versens omqväde bibehållits.

Hos Geijer och Afzelius förekomma i 3: n:r 95 (Herr Magnus och Hafstrollet) och 3: n:r 96 (Hertig Magnus och Hafsfrun) uppteckningar, som i åtskilligt erinra om denna vår folkvisa; jmf. Arfwidssons Fornsånger 2: n:r 147 B.

Tillägg till Folkvisan n:r 8, sidan 32 i första häftet, der endast en vers med melodi förekommer.

Sven i Rosengård.

1.

Hvar har du varit så länge,
Sven i Rosengård?
Jag har varit i stallet,
Kära moder vår!
I vänten mig sent eller aldrig!

2.

Hur har du blifvit så blodig,
Sven i Rosengård?
Blacka hästen trampade mig,
Kära moder vår! m. m.

3.

Hvart skall du då ta vägen,
Sven i Rosengård?
Jag skall rymma af landet,
Kära moder vår! m. m.

4.

När kommer du tillbaka,
Sven i Rosengård?
När som svanen svartnar,
Kära moder vår! m. m.

5.

När svartnar svanen,
Sven i Rosengård?
När som korpen hvitnar,
Kära moder vår! m. m.

6.

När hvitnar korpen,
Sven i Rosengård?
När som fjädern sjunker.
Kära moder vår! m. m.

7.

När sjunker fjädern,
  Sven i Rosengård?
När som stenen flyter,
  Kära moder vår! m. m.

8.

När flyter stenen,
  Sven i Rosengård?
När som domen kommer,
  Kära moder vår!
  I vänten mig sent eller aldrig!

Denna folkvisa är upptecknad i Länna socken och lär sjungas der ännu. Hon förekommer med några skiljaktigheter hos Geijer och Afzelius i två upptecknigar (3: n:r 67 A och B) samt hos Arfwidsson likaledes i två (2: n:r 87 A och B). Vår åttonde vers har icke någon motsvarande i dessa folkvisor, hvaremot efter vår andra vers saknas en, som är nödvändig och i den förra samlingen 3: n:r 67 B lyder så:

Hvi är ditt svärd så blodigt,
  Sven i Rosengård?
Jag hafver slagit (dödat) min broder,
  Kära moder vår!
  I vänten mig sent eller aldrig!

23.

Ung Ebba.

1.

Ung Ebba så hette den vänaste mö,
  För liljor och rosor —
Hon svor för sin älskling att lefva och dö;
  Så tungt är att svikas.

2.

Och ungersven for på det villande haf:
  För liljor och rosor —

Jag glömmer ej mön, förr'n jag lägges i graf;
Så tungt är att svikas.

3.

Så kom han tillbaka till jungfruns gård,
För liljor och rosor —
Och Ebba stod klädd uti silke och mård;
Så tungt är att svikas.

4.

I krona hon stod der just nu såsom brud,
För liljor och rosor —
Hon stod der så stolt i sin präktiga skrud;
Så tungt är att svikas.

5.

Och hör du, herr brudgum, om du har mig kär,
För liljor och rosor —
Den ungersvens hufvud du hemte mig här;
Så tungt är att svikas.

6.

Så högg han den ungersvens hufvud af,
För liljor och rosor —
Åt henne han det som en brudskänk gaf;
Så tungt är att svikas.

7.

Så fick hon den gåfva, som sjelf hon befallt,
För liljor och rosor —
Men blodet det stelnade, och hjertat blef kallt;
Så tungt är att svikas.

8.

Och innan de hunno till kyrkogård se'n,
För liljor och rosor —
Var bruden förvandlad i hårdan en sten;
Så tungt är att svikas.

9.

Den stenen han ståndar i storm och i snö,
För liljor och rosor —

Men hvem skall förlossa den trolösa mö?
Så tungt är att svikas.

10.

När ungmö i döden för ungersven går,
För liljor och rosor —
Förstenade bruden befrielse får.
Så tungt är att svikas.

Uppteckning från Ärila socken, der folkvisan ännu sjunges. Någon dylik har utgifvaren icke funnit i de ofvan anförda större samlingarna.

24.

Själf Vågeman.

1.

Jungfrun hon gångar sig i kammaren in,
Der födde hon sig en liten blomkind.
Så tänkte den jungfrun: O, nåde mig!

2.

Jungfrun sveper in den i hvitan linn
Och lägger den i förgyllande skrin.
Så tänkte den jungfrun: O, nåde mig!

3.

Jungfrun hon gångar sig till sjöastrand,
Hon skjuter det skrinet långt ifrån land.
Så tänkte den jungfrun: O, nåde mig!

4.

Så kommer konungen seglandes,
Och skrinet det kommer skridandes.
Så tänkte den jungfrun: O, nåde mig!

5.

Konungen sade till tjenaren sin:
Hemta mig hit det förgyllande skrin.
Så tänkte den jungfrun: O, nåde mig!

6.

Kungen hade nycklar båd' stora och små,
Och sjelf han läser det skrinet opp.
Så tänkte den jungfrun: O, nåde mig!

7.

Sjelf skall jag gifva det barnet namn,
Och det skall heta Själf Vågeman.
Så tänkte den jungfrun: O, nåde mig!

8.

Själf Vågeman växte och blef stor,
Och konungen bad honom bli hans måg.
Så tänkte den jungfrun: O, nåde mig!

9.

Och hade de bröllop i dagarna två,
Men icke ville bruden åt sängen gå.
Så tänkte den jungfrun: O, nåde mig!

10.

Och de höllo bröllop i dagarna tre,
Men inte ville bruden åt sängen se.
Så tänkte den jungfrun: O, nåde mig!

11.

Och de höllo bröllop i dagarna fem,
Men inte ville bruden i sängen än.
Så tänkte den jungfrun: O, nåde mig!

12.

Och de höllo bröllop i dagarna sju,
Och nu måste bruden i sängen med trug.
Så tänkte den jungfrun: O, nåde mig!

13.

Bruden hon lade sig i sängen ned,
Och brudgummen lade sig vackert bredvid.
Så tänkte den jungfrun: O, nåde mig!

14.

Kära min vän, du vände dig hit!
Är icke du mitt ädela vif?
Så tänkte den jungfrun: O, nåde mig!

15.

Icke är du mitt ädela vif,
Jag minnes för väl, när du qvicknade vid.
Så tänkte den jungfrun: O, nåde mig!

16.

Bruden hon gick sig åt stallegård,
Tog gångarn och lade sadel uppå.
Så tänkte den jungfrun: O, nåde mig!

17.

Sjelf rider hon sig för faderens gård,
Och ute för henne sjelf faderen står.
Så tänkte den jungfrun: O, nåde mig!

18.

Och brudgummen följde i häl och i ham,
Se'n slöt han bruden uti sin famn.
Så tänkte den jungfrun: O, nåde mig!

19.

Ej kunna vi bli två ädela vif,
Jag minnes för väl, när de kristnade dig.
Så tänkte den jungfrun: O, nåde mig!

Uppteckning från Barfva socken, der denna folkvisa ännu sjunges. Hon förekommer hos Geijer och Afzelius under öfverskriften Karl Vågeman (2: n:r 56) och hos Arfwidsson under öfverskriften Per Vattenman (1: n:r 58). Båda hafva

två omqväden i hvarje vers, vår blott ett i slutet. I Arfwidssons folkvisa är konungen jungfruns fader, liksom i vår, och sedan det blifvit upplyst, att Per Vattenman var son af jungfrun och en grefve af Engeland, låter konungen hugga ett bål, på hvilket Per Vattenman sätter sin moder,

Men när som elden var brunnen i glöd,
Ack, nåde mig!
Då satt den jungfrun båd' fager och skön.
Så sade den jungfrun: Ack, nåde mig och bättre mig!

Der kommo två dufvor från himmelen ned,
Ack, nåde mig!
När de foro upp, så voro de tre.
Då sade den jungfrun: Gud hafve lof till evig tid!

Hos Geijer och Afzelius är konungen icke jungfruns, men väl Karl Vågemans fader, hvarföre denne, klädd i »stål och skinn» »gångar sig i högan loft in» till konungen sin fader och tvingar honom med dragen knif att trolofva jungfrun. Konungen utbrister:

Karl Vågeman, du stilla din blanka knif!
Intet är det dager än —
Jag skall trolofva din mor och försvara (rädda) mitt lif.
Då sade den jungfrun: Gud trösta mig, gud nåda mig!

25.

Skön Anna och Hafskungen.

1.

Skön Anna hon gångar sig åt rosendelund,
Der möter hon en hafskung i samma den stund.
Håhå, nånå!
Der möter hon en hafskung i samma den stund.

2.

Och hör du, skön Anna, hvad jag nu säga vill,
Nu är du min käresta, nu hörer du mig till.
Håhå, nånå!
Nu är du min käresta, nu hörer du mig till.

3.

Han stoppad' hennes öron, han stoppad' hennes mun,
Se'n drog han henne neder till hafvets djupa grund.
Håhå, nånå!
Se'n drog han henne neder till hafvets djupa grund.

4.

Och när hon varit der i åtta runda år,
Så förde han henne upp på böljorna de blå.
Håhå, nånå!
Så förde han henne upp på böljorna de blå.

5.

Och när hon då fick höra de kyrkoklockors klang,
Så bad hon att få gånga till kyrkan fram.
Håhå, nånå!
Så bad hon att få gånga till kyrkan fram.

6.

Ja nog får du gånga till kyrkan fram,
Om blott du kommer åter till barnen och till man.
Håhå, nånå!
Om blott du kommer åter till barnen och till man.

7.

Och när som hon kom till kyrkan fram,
Så slöt hennes moder henne uti sin famn.
Håhå, nånå!
Så slöt hennes moder henne uti sin famn.

8.

Och hör du, min dotter, hvad jag dig säga må:
Hvar hafver du varit i åtta runda år?
Håhå, nånå!
Hvar hafver du varit i åtta runda år?

9.

Jo, jag hafver varit uti böljorna de blå,
Sju barn hafver jag med hafskungen, der går.
Håhå, nånå,
Sju barn hafver jag med hafskungen, der går.

10.

Och hör du, min dotter, hvad jag dig säga vill:
Nu följer du mig hem; ty nu hörer du mig till.
Håhå, nånå!
Nu följer du mig hem; ty nu hörer du mig till.

11.

Och hör du, min dotter, hvad jag dig säga vill;
Hvad hafver du fått för äran din?
Håhå, nånå!
Hvad hafver du fått för äran din?

12.

Jo, jag hafver fått det röda guldband,
Och aldrig bättre knutits om någon drottnings arm.
Håhå, nånå!
Och aldrig bättre knutits om någon drottnings arm.

13.

Och hör du, min dotter, hvad jag dig säger än:
Hvad har du mera fått för äran din?
Håhå, nånå!
Hvad har du mera fått för äran din?

14.

Jo, jag hafver fått en rödan guldknif;
Krist gifve, att han sutte i hans hjerta och lif!
Håhå, nånå!
Krist gifve, att han sutte i hans hjerta och lif!

15.

Och hafskungen sig till kyrkoporten kom,
Och alla döda bilder de vände sig om.
Håhå, nånå!
Och alla döda bilder de vände sig om.

16.

Kommer du i håg de stora, kommer du i håg de små,
Kommer du i håg den lilla, som uti vaggan låg.
Håhå, nånå!
Kommer du i håg den lilla, som uti vaggan låg.

17.

Jag kommer ej i håg de stora, jag kommer ej i håg de små,
Ej heller den lilla, som uti vaggan låg.
Håhå, nånå!
Ej heller den lilla, som uti vaggan låg.

18.

Och hafskungen slår sig för sitt bröst,
Han suckar och han ängslas: Nu har jag ingen tröst.
Håhå, nånå!
Han suckar och han ängslas: Nu har jag ingen tröst.

Uppteckning från Turinge socken. Sista versen är lånad från den följande varianten:

Helena och Hafsmannen.

1.

Helena hon gångar sig till bryggarebro,
I hafvet bor jungfrun —
Och nedan för henne hafsmannen stod.
Hon sörjer så jemmerligt sin moder.

2.

Han stoppade hennes öron, han stoppade hennes mun,
I hafvet bor jungfrun —
Se'n förde han henne till hafvets djupa grund.
Hon sörjer så jemmerligt sin moder.

3.

Och när hon varit der i åtta runda år,
I hafvet bor jungfrun —
Sju söner och en dotter med hafsmannen hon fått.
Hon sörjer så jemmerligt sin moder.

4.

Helena hon låg öfver vaggan och sang,
I hafvet bor jungfrun —
Så hörde hon, huru klockorna de klang.
Hon sörjer så jemmerligt sin moder.

5.

Helena hon sade till hafsmannen alltså:
I hafvet bor jungfrun —
Kanske att jag kunde till kyrkan få gå?
Hon sörjer så jemmerligt sin moder.

6.

Till kyrkan det kan du väl gerna få gå,
I hafvet bor jungfrun —
Blott du kommer åter till barnen de små.
Hon sörjer så jemmerligt sin moder.

7.

Han stoppade hennes öron, han stoppade hennes mun,
I hafvet bor jungfrun —
Se'n förde han henne till ängens gröna lund.
Hon sörjer så jemmerligt sin moder.

8.

Helena hon sig genom kyrkodörren steg,
I hafvet bor jungfrun —
Och modren på henne med blida ögon ser.
Hon sörjer så jemmerligt sin moder.

9.

Hvar har du varit i åtta runda år?
I hafvet bor jungfrun —
Sju söner och en dotter med hafsmannen jag fått.
Hon sörjer så jemmerligt sin moder.

10.

Och hafsmannen sig uti kyrkoporten kom,
I hafvet bor jungfrun —
Och alla döda bilder de vände sig om.
Hon sörjer så jemmerligt sin moder.

11.

Kommer du i håg de stora, kommer du i håg de små,
I hafvet bor jungfrun —
Kommer du i håg den lilla, som uti vaggan låg.
Hon sörjer så jemmerligt sin moder.

12.

Ej kommer jag i håg de stora, ej kommer jag i håg de små,
I hafvet bor jungfrun —
Ej kommer jag i håg den lilla, som uti vaggan låg.
Hon sörjer så jemmerligt sin moder.

13.

Och hafsmannen slår sig för sitt bröst,
I hafvet bor jungfrun —
Han suckar och han ängslas: Nu har jag ingen tröst.
Hon sörjer så jemmerligt sin moder.

Uppteckning från Härads socken, der denna folkvisa ännu sjunges. Äfven en annan variant finnes, till innehållet liknande den närmast föregående, men till formen öfverensstämmande med ofvan stående Skön Anna och Hafskungen.

Hvarken hos Geijer och Afzelius eller hos Arfwidsson har utgifvaren funnit denna folkvisa.